

Tengerillatú történelem

Gál Judit: *Dalmácia helye az Árpád-kori Magyar királyságban*. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2020. 204. (*Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések*)

„Könyvemben arra vállalkozom, hogy a magyar királyok és a dalmáciai városok Árpád-kori kapcsolatait és az uralkodói hatalomgyakorlást megvizsgáljam, ezáltal bemutatva Dalmácia helyét a Magyar Királyságban.” – így válaszolja fel Gál Judit szerzői célkitűzését rögtön a kötet bevezetőjében, és a szerző doktori disszertációjából kinövő monográfiája teljesíti is ezeket a célokat.

A kötetet olvasva cizellált képet kapunk az Adriai-tenger keleti partvidékéről, egy olyan térségről, amely elenyészte magában az itáliai városállamok, a közép-európai monarchiák, illetve Bizánc és a keleti kereszténység jellegzetességeit. Továbbá egy olyan térségről, amely a terjeszkedni vágyó szomszéd hatalmak között mondhatni ütközőzónává alakult, ahol befolyását állandósítani már egyik fél sem tudta. Északról Velence és a horvát trónt megszerző magyar király, délről Bizánc, majd Szerbia közé ékelődve, a kialakult hatalmi úrben maradhatott meg a városi kommunák sajátos önállósága. Emellett a kötet kitér még a Subics tartományurak megerősödésére, végül az Árpád-ház kihalásával zárul.

Ahhoz, hogy a fent vázolt viszonyokból kellő mélységű elemzés születhessen, elengedhetetlen mind a magyar, mind a horvát szakirodalom és források alapos ismerete. A szerző ebből a szempontból elmélyült munkát végzett. Összegyűjtötte és ismertette mindkét országból a fennmaradt okleveleket és az eddigi kutatási eredményeket, néhol kiegészítve, néhol ütköztetve egymással őket. Vitás kérdésekben nagy gondnal ismerteti a szemben álló elméleteket, és végül külön megfogalmazza saját állásfoglalását, részletes érvekkel alátámasztva. A legbővebb példa erre a IV.1.1. fejezet, amely a magyar királyok által kibocsátott kiváltságok hitelességét járja körbe. Ezeket egyes kutatók a kedvezményezettek által utólag készített hamisítványoknak tartották. A szerző előbb Nada Klaić és Ludwig Steinhoff kételkedő álláspontjával ismerteti meg olvasóit. Ezt követi a Györffy György és Mladen Ančić – ezekkel szemben – megfogalmazott kritikáinak ismertetése. Végül pedig a saját állásfoglalásával zárja le a kérdéskört, melyben az eredeti forrásokig visszafejtve tételesen cáfolja a felmerült keltezési és diplomatikai ellentmondásokat, amelyeken a vita alapult.

Többek között fenti érvelésében is döntő szerephez jut Iohannes Lucius forrásgyűjteménye, amelynek újrafelfedezése Gál Judit kutatásának talán legszembeütőbb eredménye. A humanista történetíró korát messze meghaladó alaposságú

forrásgyűjtéseket végzett, mi több, a fellelt elbeszélő és okleveles forrásokat gondosan egybemásolta és kritikai jegyzetekkel látta el. Eredeti kéziratai sajnos mára elvesztek, ám azok területenként rendszerezett, időrendbe szedett másolatait máig a Spalatói Érseki Levéltár őrzi. Ezekben a kéziratokban maradt fenn több mára elveszett oklevél átirata is. A hatalmas mennyiségű anyag azonban egyelőre kiadatlan, és a magyar kutatás számára mind ez ideig ismeretlen volt, ezért is szolgálhat sok többletinformációval a hazai kutatás számára.

Maga az elemzés két jól elkülönülő részre tagolódik a királyi hatalomgyakorlás két eltérő aspektusa alapján. A kötet első fele az egyházi, a második a világi tisztségeken keresztül világítja meg a kérdést. Az előbbi aspektus vizsgálata elsősorban a püspökségekre összpontosít, a 11–12. században ugyanis a dalmát városok irányításában megkerülhetetlen volt az egyházi vezetés. A világi és az egyházi irányítás közötti összefonódást mi sem szemlélteti jobban, minthogy a városok szabadon választhatták a püspökeiket, akik a hitélet mellett diplomáciai feladatköröket is elláttak, és a helyi birtokjogok igen nagy része került a kezükbe. Az ehhez a rendszerhez való viszonyulás határozta meg a terjeszkedni vágyó szomszédos hatalmak irányítási módszereit. Ezt a szempontot követve elemzi a szerző az Árpád-házi királyok kapcsolatát a dalmáciai főpapsággal, elsősorban a püspökválasztásokon és királyi adományokon keresztül. Fő vizsgálati szempontjai arra koncentrálnak, hogy a főpapok kinevezésébe ténylegesen mekkora beleszólása volt az uralkodónak, továbbá, hogy milyen kapcsolatot tükröznek a városok és a királyok között a birtokadományok. Az így kialakult képet a szerző röviden összeveti a velencei és szerb gyakorlattal is.

A kötet második felében a városkiváltságok és a királyi hatalom képviselői, a bánok, hercegek, majd a tartományurak kerülnek előtérbe, mivel a 13. században erős szekularizáció figyelhető meg Dalmáciában. A városok egyre inkább kiszorulnak a főpapok választásából, ellenben azok vezető szerepe is mind inkább csökken, az egyháznak tett birtokadományok is elapadnak, némely esetben egyenesen tilalommal sújtják őket. Így egyre több befolyás összpontosul a világi hatalom képviselőinek kezében. E hatalmi szerveket követi végig a szerző az uralkodókhoz és a dalmát városokhoz kötődő viszonyukon keresztül.

A mű külön figyelmet szentel a hercegi és királyi bevonulásoknak mint szimbolikus eseményeknek. Ezt azért is fontos kiemelni, mivel korábban Györffy György kivételével a hazai kutatás igen kis jelentőséget tulajdonított e kérdésnek. A szerző ezzel szemben az uralkodói bevonulások széles körű nemzetközi szakirodalmát vonultatja fel, s elemzi ezeket a reprezentatív ünnepségeket.

A felhasznált fontosabb forrásadatokat Gál Judit egy mellékletben gyűjtötte össze. Itt kap helyet Iohannes Lucius forrásjegyzékének ismertetése is. Ugyanitt találjuk a dalmáciai városok névváltozatairól és a magyar uralkodók adományairól készült táblázatokat. Érdemes szólni még a kötet legvégén található a térképekről, amelyek között előre kerültek a gondosan elkészített városalaprajzok; ezeken az utcaszerkezetet és az egyházi épületek elhelyezkedését tüntette fel a szerző. A szövegben azonban sehol sem bocsátkozik olyan mélységű várostopográfiai elemzésekbe, amelyek elengedhetetlenné tennék ezeket az ábrákat. Hosszútávon azonban az erre a témára fókuszáló kutatásokhoz jó kiindulópontot adhatnak majd. Az alaprajzokon kívül szerepelnek még az egész térséget bemutató térképek,

amelyeken a tárgyalt kétszáz év politikai változásait kísérhetjük figyelemmel. Egy térkép pedig külön a dalmáciai egyházszerkezetet mutatja be.

Azok számára, akik egyes városok részletes eseménytörténetére kíváncsiak, leginkább a kötet irodalomlistája szolgálhat fontos információkkal. Azoknak azonban, akik azt szeretnék megismerni, hogy miként illeszkedett be Dalmácia a Magyar Királyságba, és milyen szinteken maradt mégis különálló a térség, nyugodt szívvel ajánlom a kötet. Az átlátható felépítés, és a közérthető, ismétlésektől sem visszariadó fogalmazás megkönnyíti a mű befogadását. A közeljövőben pedig remélhetőleg az Anjou-korról is születik majd egy ilyen alaposággal elkészített, Dalmácia helyzetét tárgyaló munka.

Kovács Enikő